

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітньо – кваліфікаційного рівня «магістр»

на тему:

Дидактичні засади розумового розвитку дітей у дошкільних навчальних закладах

Виконала:

студентка VII курсу 71 групи

Напрямок підготовки:

8.01010201 «Початкова освіта»

Малнацька Олена Володимирівна

Науковий керівник роботи:

доктор педагогічних наук, професор

Антонова Олена Євгеніївна

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри «Сестринська справа»

Житомирського інституту медсестринства

Шигонська Наталя Вікторівна

Допущено до захисту

«_____» _____ 2015 року

Завідувач кафедри

доктор педагогічних наук,
професор Антонова О. Є.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.1. Особливості розумового розвитку дітей дошкільного віку.....	8
1.1.1. Особливості розвитку мислення	11
1.1.2. Взаємозв'язок форм мислення дитини.....	18
1.1.3. Осмислення мови і розвиток уваги в дошкільному віці.....	21
1.1.4. Пам'ять і уява	32
1.2. Форми організації навчання дітей дошкільного віку, що впливають на розумовий розвиток дошкільників у дошкільних навчальних закладах.....	39
1.3. Гра як засіб розумового розвитку дітей дошкільного віку	46
Висновки до першого розділу.....	54
РОЗДІЛ ІІ. ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	56
2.1. Використання дидактичних ігор для розвитку розумової активності дошкільників.....	56
2.2. Діагностика розумових здібностей старших дошкільнят.....	63
2.3. Організація та керівництво дидактичними іграми.....	70
Висновки до другого розділу	77
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. В дошкільний період дитина оволодіває основними вміннями і навичками різних видів діяльності: ігрової, трудової, навчальної, спілкування, малювання, ліплення, конструювання. Коло знань про предмети і явища розширюється завдяки виникненню і розвитку нових видів діяльності та поглибленню змісту тих, які формувались у період раннього віку. Дітям даються поняття про життя і працю дорослих, норми і правила поведінки, стосунки між людьми. Засвоюються знання про сім'ю, явища суспільного життя, рідне місто чи село, Україну, рідний люд, його звичаї та традиції, народне мистецтво.

В старшому дошкільному віці знання все частіше поєднуються з розвитком пізнавального ставлення до навколишнього, яке вимагає розвитку певних способів їх освоєння. Діти оволодівають порівнянням, узагальненням, класифікацією, у них формується загальний спосіб розумової діяльності: здатність швидко і точно зрозуміти завдання, планомірно і послідовно вирішувати його, вірно оцінювати результати. Розумова діяльність у дітей формується в процесі навчання під керівництвом дорослого.

Найважливіше завдання сучасної освіти полягає у формуванні особистості, яка має високим рівнем розумового розвитку, здатної ефективно засвоювати знання і застосовувати їх на практиці. Пошук нових психолого-педагогічних підходів до розвитку розумової активності дітей в дошкільному віці стає все більш значущим, оскільки саме активність розуму є одним з основоположних властивостей особистості. Відомо, що розумове виховання і розвиток дітей полягає не тільки в тому, щоб дати дітям знання, а й навчити їх використовувати ці знання в різноманітній діяльності.

Розумове виховання — систематичний, цілеспрямований вплив дорослих на розумовий розвиток дитини з метою формування системи знань про навколишній світ, розвитку пізнавальної діяльності, здатності до самостійного пізнання.

Розумовий розвиток — ступінь розвитку в дитини пізнавальних процесів (відчуттів і сприймання, мислення та мовлення, пам'яті й уяви). Сформованість уміння міркувати, обґрунтовувати свої думки, діяти адекватно до вимог старших, виявляти інтерес до пізнання навколишнього середовища, здатність швидко і правильно розуміти те, що їй говорять, вибудовувати власні судження, користуватися поняттями й узагальненнями.

Дитина розумово розвивається тоді, коли йому надається можливість відкривати, творити, міркувати, сперечатися. У дослідженнях Т. І. Бабаєвої, Л. А. Венгера, Н. Ф. Виноградової, О. В. Запорожця, А. А. Люблінської, Н. Н. Подд'якова, А. І. Сорокіної та ін. підкреслюється думка про те, що діяльність повинна ставити дитину перед необхідністю спрямовувати свою розумову активність на пошук і виборче використання наявних у нього знань і дій для вирішення нового завдання. Встановлено, що чим цікавіше така діяльність, ніж більший емоційний вплив робить вона на дитину, тим більший ефект вона дає.

У численних психолого-педагогічних дослідженнях доведено важливість застосування різних форм і методів розвитку розумової активності дітей у процесі дошкільної освіти. Використання цих форм і методів найтіснішим чином пов'язано з процесом оновлення наукової, методичної і матеріальної бази виховання і навчання на вказаних рівнях освіти.

Засновником дошкільної дидактики є Я.-А. Коменський, який основними дидактичними завданнями вважав розширення безпосереднього досвіду дитини, збагачення її знань про предмети і явища, формування вміння розрізняти схожі предмети та явища і правильно називати їх. Він обґрунтував програму навчання, зміст якої становлять відомості про предмети і явища навколишньої дійсності, згруповані й позначені науковими термінами “фізика”, “оптика”, “астрономія”, “географія”, “геометрія”, “статика”, “діалектика” та ін. Наприклад, діалектикою Я.-А. Коменський вважав виховання у дітей уміння “ставити питання і відповідати на них, не

відволікаючись, твердо тримати думку в межах запропонованої теми ”. Відчуття й уявлення, думки й слова, мова й діяльність, на його погляд, є важливими умовами процесу навчання, який повинен відповідати рівню розумового розвитку дитини. Це є запорукою успішного її навчання. Крім того, необхідно брати до уваги різні здібності дітей до навчання: “є діти з гострим розумом і бажанням вчитися; з гострим розумом, слухняні, повільні; з гострим розумом, але нестримані і вперті; слухняні і допитливі, але повільні і мляві; байдужі, мляві, без інтересу до навчання; тупі, із зіпсованою і злою натурою ”.

Дотримання дидактичних принципів, на думку Я.-А. Коменського, забезпечить повноцінний розумовий розвиток дитини, а саме навчання сформує звичку до розумової праці, у розвитку якої полягає головне і найважче завдання виховання.

На основі ознайомлення з дослідженнями по зазначеній темі ми можемо сказати що, безсумнівно, проблема розумового розвитку дітей дошкільного віку дуже складна і різнобічна, ознайомлення дітей дошкільного віку зі світом, його розумінням дозволяє вирішувати головну задачу сучасного дошкільного виховання – своєчасний і правильний розумовий розвиток. Актуальність використання дидактичних ігор, засобів, вправ, принципів, методів для розумового розвитку дитини дошкільного віку, а також що саме впливає на розумовий розвиток дітей спонукали нас обрати тему магістерської роботи: Дидактичні засади розумового розвитку дітей у дошкільних навчальних закладах.

Об’єкт дослідження: процес розумового розвитку дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: зміст, форми і методи розумового розвитку дітей у дошкільних навчальних закладах.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати дидактичні засади розумового розвитку дітей дошкільного віку та визначити ефективні форми і методи, що стимулюють розумовий розвиток дошкільника.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми розумового розвитку дітей дошкільного віку.
2. Виявити сутність розумового розвитку дітей дошкільного віку та уточнити основні азові поняття дослідження.
3. Визначити рівень розумового розвитку дошкільнят та вивчити можливості дошкільного навчального закладу щодо розумового розвитку дітей.
4. Проаналізувати умови організації розумового розвитку дітей дошкільного віку, визначити ефективні форми і методи впливу на розумову сферу дошкільників.
5. Дослідити особливості застосування дидактичних ігор у розумовому розвитку дітей дошкільного віку.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у дослідженні завдань використовувалася сукупність методів: *теоретичних* – добір та узагальнення інформації, порівняння, оцінка отриманих результатів, аналіз, синтез; *емпіричних* – спостереження, тестування, порівняння, бесіда, узагальнення.

Практичне значення роботи. Використання та застосування дидактичних засобів для розвитку дитини вихователями, студентами педагогічних ВУЗів та батьками.

Структура магістерської роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

ВИСНОВКИ

Здається, про гру сказано вже все. Можливо й так. Однак у нашій сьогоденній практиці гра залишається першою та найголовнішою запорукою успіхів дітей. Діти, наче птахи. Вони вчаться літати й найкраще роблять це під час гри. Діти неабиякі вигадники й фантазери, вони люблять додавати в гри свої правила, ускладнюють або спрощують їх зміст.

Серед розмаїття ігор, які проводяться в дошкільному закладі, значне місце посідають дидактичні ігри. Це - **навчальні** ігри, які я широко використовую в своїй роботі як засіб розвитку та виховання дітей; для розширення уявлень, закріплення набутих знань і формування вміння використовувати їх на практиці, для полегшення та поживлення розвивального процесу.

В своїй роботі я намагаюсь виховувати позитивні взаємини у дітей під час ігрової діяльності. Під час проведення ігор з правилами: продумую як пояснити правила гри, її зміст, щоб пояснення було чітким, ясним.

В старших групах діти вже володіють значним ігровим досвідом та дуже розвиненим мисленням і тут вже достатньо словесного опису гри, лиш в окремих випадках потрібен показ. Моя задача продумати на яких дітей слід звернути більше уваги(на дітей які затrudнялися на занятті, були менш активними),кого спонукати до активнішої діяльності, а кого навпаки трішки стримати, щоб інші діти проявили власну ініціативу.

Дидактична гра — це практична діяльність, в якій діти використовують набуті знання. Вона створює життєві умови для різноманітного застосування цих знань, активізації розумової діяльності. Тут також виявляються помилки, яких припустилися діти, й труднощі, з якими вони стикаються. Я намагаюсь допомогти виправити і подолати їх.

Гра лише тоді принесе дитині задоволення і досягне потрібного результату, коли стосунки між дітьми в грі будуть товариськими, дружніми та поступливими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзенк Г. Интеллект: новый взгляд. / Вопросы психологии, 1995, № 1.
2. Алфеева С.В. Креативность и личностные особенности детей дошкольного возраста (4-7 лет): Дис. канд. псих. наук. - М., 2000.
3. Артемова Л.В. / Л.В. Артемова // Методические рекомендации к программе воспитания детей дошкольного возраста "Малышок". - К.: "Свенас". - 1993. - С.31-48.
4. Аргайл М. Психология счастья: перевод с англ. - М 1991
5. Артемова Л. В. Театрализованные игры дошкольника - М., 1991
6. Артемова Л.Г. Чтобы дитина хотіла і вміла вчитися // Дошкільне виховання. - 2000. - № 5. - С. 6-7.
7. Бажанюк В.С., Сак Л.А. Впровадження педагогіки ТРВЗ в роботі з дошкільнятами. - Луцьк. - 1999. - С. 3-41.
8. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. - К., 1999.
9. Базард Е.А. Дидактична гра у розвитку довільної образної пам'яті старших дошкільників. Мінськ, 1999.
10. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. - К., 2002.
11. Божович Л. І. Етапи формування особистості в онтогенезі. (Вопросы психологии. - 1978. - № 4; 1979. - № 2,4.)
12. Болтарович З. Традиції сімейного виховання // Народна творчість та етнографія. - 1993. - № 2.
13. Буре Р. С., Островская Л. Ф. Воспитатель и дети. - М., 2003.
14. Вільчковський Е. С. Критерії оцінювання стану здоров'я, фізичного розвитку та рухової підготовленості дітей дошкільного віку. - К., 1998.
15. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. - Л., 1998.
16. Венгер Л. А., Пилюгина Э. Г., Венгер Н. Б. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет. - М., 1988.
17. Венгер Л. А., Венгер А.Л. Домашняя школа. - М., 1994

- 18.Виготський Л.С. Педагогічна психологія. - М.: Педагогіка, 1991. - 232 с.
- 19.Виховання дошкільників в праці / За ред. З. Н. Борисовой — К., 2002.
- 20.Воспитание гуманных чувств у детей / Под ред. Л. Н. Прокопиенко, В. К. Котырло. — К., 1987.
- 21.Гайдаржинська Л.П. Вчимося грамоти // Дошкільне виховання. – 1990. - № 11. – С. 14-15.
- 22.Грегуль Л. Щоб навчання було цікавим // Дошкільне виховання. – 1992. - № 2. – С. 5-7.
- 23.Давидчук А. Вчити вчитися // Дошкільне виховання. – 1985. - № 4. – С.7-8.
- 24.Діагностика розумового розвитку дошкільнят / Під ред.Л.А. Венгера, В.В.Холмовской. - М.: Педагогіка, 1978.
25. Денисенко Н. Впровадження програми з валеології // Дошкільне виховання. — 1998. — № 9.
26. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» // Освіта. — 1993. — № 44—46.
- 27.Джапарідзе М.А. Про психологічний механізм дидактичної гри. Тбілісі, 1999.
28. Дитина: Орієнтовний зміст виховання і навчання дітей 3—7 років у дитячих закладах. — К., 1992.
- 29.Дяченка О.М. Шляхи активізації уяви дошкільнят // Питання психології. - 1987. - № 1.
30. Єфименко М. М. Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільників. — К., 1995.
- 31.Закон України “Про дошкільну освіту” / Відомості ВР України, 2001 зі змінами та доповненнями від 23.09.2010. - № 49.
- 32.Зак А.З. «Развитие интеллектуальных способностей у детей 6 -7 лет», - М., 1996.
33. Запорожец А. В. Проблемы развития психики // Избранные психологические труды. — М., 1986.
- 34.Імедадзе Н.В.Загальна психологія дошкільнят. - Х.: “Основа”, 2005.- 112 с.

35. Киричук О. В. Філософія освіти і проблеми виховання // Нові технології навчання. — К., 1997.
36. Козлова С. А., Куликова Т. А. Дошкольная педагогика. — М., 2002.
37. Коленцева Н.Г. Методика роботи з дидактичними матеріалами в дитячому саду. Тбілісі, 2000.
38. Комарова Т. С. Изобразительное творчество дошкольников в детском саду. — М., 1984.
39. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / Наук, ред. О. Л. Кононко. — К., 2003.
40. Кононко О.Л. Психологічний комфорт // Дошк. вих., 1996 № 5
41. Кононко О.Л. “Психологічні основи особистісного ставлення дошкільника” (системний підхід), - К. : Стилос, 2002
42. Кононко О.Л. “Психолого- педагогічні умови становлення позиції “Я – у – Світі” в дошкільному дитинстві” // Теоретико – методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - К., ; Пед.думка, 2000.
43. Кононко О. Л. Стратегічна мета виховання — життєва компетентність дитини //Дошкільне виховання. — 1999. — № 5.
44. Кононко О.Л. “Я сам”. – К., Рад. Школа, 1983.
45. Концепція безперервної системи національного виховання. — К., 1994.
46. Концепція дошкільного виховання в Україні. — К., 1993.
47. Кулачківська С.Є., Ледивір С.О. “Я дошкільник” (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку // Дошк. вих..-2001, - № 9
48. Лисина М.И. Развитие познавательной активности детей у ході спілкування з дорослими і однолітками // Питання психології. - 1982. - № 4.
49. Лобанова Е.А. Дошкільна педагогіка: навчально-методичний посібник. - Миколаїв. 2005. - 76 с.
50. Любар О. Історія української педагогіки. – К.– 1998. – С.265 – 293.
51. Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку. — К., 1999.
52. Мамайчук І.І. Розвиток дитини від народження сьомої років. Методика спостереження дитини. Документи психологи і педіатра. - СПб., 1998.

53. Менджерицкая Д.В. Воспитателю о детской игре - М., Просвещение – 1982.
54. Основы дошкольной педагогики /Под ред. А. В. Запорожца, Т. А. Марковой. — М., 1980.
55. Островська Л. Ф. Виховання культури поведінки дошкільників. — К., 1975.
56. Парамонова Л. А., Протасова Е. Ю. Дошкольное и начальное образование за рубежом. — М., 2001.
57. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників. — К., 2002.
58. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників. — К., 1993.
59. Приходько Ю. С. Формування позитивних взаємин у дитячому колективі. — К., 1987.
60. Проколієнко Л. М. Формування допитливості у дітей дошкільного віку. — К., 1979.
61. Проскура Е. В. Развитие познавательных способностей дошкольника. — К., 1985.
62. Про дошкільну освіту: Закон України — К., 2001.
63. Про освіту: Закон України // Освіта. — 1991. — 25 червня.
64. Психологія особи і діяльності дошкільника / Під ред. А.В. Запорожця, Д.Б.Элькониной. - М., 2005.
65. Редько О.З. Способи активізації пізнавальної діяльності дошкільників. / Вісник науки, 1998.
66. Русова С. Дошкільне виховання.— Катеринослав, 1918. – 321 с.
67. Русова С. В дитячому садку.— Полтава, 1919. – 256 с.
68. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання.— Прага: Сіяч, 1924.—С. 62 – 123.
69. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
70. Седж Н.В. Ігри та вправи щодо навчання шестирічок. Мінськ, 1985.
71. Сиденко А. Ігровий підхід у навчанні // Народна освіта. - 2000. - №8. - 135 с.
72. Сковорода Г. Пізнай у собі людину. — Л., 1995.
73. Смирнова Є.О “Психология ребенка от рождения до семи лет”. – М.: Школа – Пресс, 1997.

- 74.Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка. — К., 1996.
- 75.Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. — К., 1986.
- 76.Стрелкова Л. П. Уроки сказки. — М., 1990.
- 77.Тихомирова Л.Ф., Басов А.В. Розвиток логічного мислення дітей. Ярославль, Академія розвитку, 1996.
- 78.Удальцова Є. І. Дидактичні ігри акторів-професіоналів у вихованні і навчанні дошкільнят. – Мінськ, Білорусь, 2006. – 348 с.
- 79.Шведова Л.М. Розвиток логічного мислення, кмітливості, уяви та інтелекту. Донецьк, 2004.
- 80.Шульга Л. М. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. — К., 1995.
81. Якобсон С.Г., Морєва Г.І. Образ себе й моральний поведінка дошкільнят // Питання психології. - 1986. - № 6.